

Feladatok

A dolgozatokat a következő címen várjuk 2008. február 25-ig postára adva. A később postázott leveleket nem tudjuk figyelembe venni a pontversenyben! Kérjük a formai követelmények figyelembe vételét!

KÖKÉL Feladatok haladóknak

ELTE Kémiai Intézet

Budapest 112

Pf. 32

1518

H81. Milyen arányban kell összeönteni 0,1 M-os HCl oldatot és 0,1 M-os H_2A oldatot, hogy az oldatban a HA^- és a H_2A speciesek koncentrációja megegyezzen?

A H_2A savállandói: $K_{s1}=9,60\cdot 10^{-2}$; $K_{s2}=2,90\cdot 10^{-3}$

A borkősav savállandói $K_{s1}=9,60\cdot 10^{-4}$; $K_{s2}=2,90\cdot 10^{-5}$. Végezd el a fenti számítást ezekkel az értékekkel is! Mit tapasztalsz az előzőhöz képest? Vajon mi lehet az oka?

(Klencsár Balázs)

H82. Egy ipari folyamat során képződött anyalúg Cl^- , SCN^- és CN^- tartalmát titrimetriásan határoztuk meg. 10,00 cm^3 -es mintát vettünk, amit 100,0 cm^3 -re hígítottunk. E törzsoldat 10,00 cm^3 -ét Liebig szerint (a végpontot a leváló AgCN csapadék jelzi) gyenge zavarosság eléréséig titráltuk cianidra, ekkor 25,00 cm^3 0,01 mol/dm^3 -es ($f=0,880$) AgNO_3 oldat fogy. Ezután még 100,0 cm^3 -t mértünk be a fenti AgNO_3 oldatból a titrálólombikba (feleslegben vettük), majd szűrtük az oldatot. A szűrlet fölös Ag^+ -tartalmára 30,40 cm^3 0,01 mol/dm^3 -es ($f=0,8330$) KSCN -oldat fogyott. A csapadékot szűrés után salétromsavval forraltuk, majd szűrtük. (Segítség: A salétromsavas forralás elbontja az ezüst-rodanidot és az ezüst-cianidot, de az ezüst-kloridot változatlanul hagyja.) A szűrletet 250 cm^3 -es mérőlombikba mostuk, majd jelre töltöttük, ebből 20,00 cm^3 -t titráltunk, melynek Ag^+ -tartalmára 5,20 cm^3 fogy a fenti KSCN -oldatból.

- Írd fel az analízis során lejátszódó kémiai reakciók rendezett ionegyenleteit!
- Add meg az anyalúg Cl^- , SCN^- és CN^- tartalmát mol/dm^3 -ben!

(Lovas Attila)

H83. Az **A** vegyület összetételét a következő képlettel adhatjuk meg: $\text{CoCl}_3 \cdot 5\text{NH}_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$. Mind az **A** vegyület, mind az oldata rózsaszínű. 1 mol **A** vegyület vizes oldatát AgNO_3 -tal reagáltatva azonnal 3 mol AgCl csapadékot ad. 1 mol **A** hevítése során 18 gramm víz távozik **B** vegyület képződése mellett. 1 mol **B** vegyület vizes oldatát AgNO_3 -tal reagáltatva azonnal 2 mol AgCl csapadékot ad. Ha a szuszpenziót jelentősen meghígítjuk, további 1 mol AgCl csapadék válik le az AgNO_3 hatására (bár nagyon lassan). Az **A** és **B** vegyület komplexionja oktaéderes szerkezetű és a ligandumok a lehető legszimmetrikusabban helyezkednek el.

- Mi az **A** és **B** vegyület, nevezd el őket!*
- Írd fel az AgNO_3 -tal lejátszódó reakciókat!*
- Milyen komplexion képződik **B**-ből, amivel az Ag^+ csak lassan reagál? Nevezd el!*
- Rajzold fel **A** és **B** komplexionjainak a szerkezetét! (Használj vas-tagított és szaggatott ékeket a térszerkezet érzékeltetéséhez!)*

(észt feladat)

H84. Egy vastárgyra elektrolízissel kadmiumréteget ($1,00 \cdot 10^{-2}$ mm) választunk le. A töltésmennyiség méréséhez az elektrolizálócellával sorba kötött KI-coulométert használunk (ezen coulométerben KI-t oxidálunk jóddá elektromos árammal). A coulométerben lévő oldatot 250 cm^3 -re hígítjuk, majd e törzsoldat $20,0 \text{ cm}^3$ -es részletét $0,01 \text{ mol/dm}^3$ -es $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ oldattal titráljuk. A fogyás $23,2 \text{ cm}^3$ volt. $\rho(\text{Cd}) = 8,70 \text{ g/cm}^3$.

- Írd fel a lejátszódó anód- és katód folyamatokat az elektrolizálócellában, illetve a coulométerben!*
- Számítsd ki a felhasznált elektromos töltés mennyiségét!*
- Számítsd ki a vastárgy felszínét!*

(észt feladat)

H85. Egy ismeretlen, élénksárga színű, szilárd szerves vegyület $1,98 \text{ g}$ -ját $12,25 \text{ dm}^3$ standard állapotú levegőben maradéktalanul elégetjük. Az égéstermékot szobahőmérsékletre hűtve $0,54 \text{ cm}^3$ víz kondenzál. A maradék háromkomponensű gázelegyet 1 dm^3 , $0,1 \text{ M}$ -os NaOH oldatban elnyelve a kapott oldat pH-ja $10,194$. Az ezután megmaradó 1 bar nyo-

mású gázelegyenben az oxigén parciális nyomása pontosan $\frac{4}{45} \cdot 10^5$ Pa . A

vegyületről tudjuk továbbá, hogy vízben kevésbé oldódik, oldata nagyon enyhén savas kémhatású. Enyhe redukciójával egy sav-bázis amfoter vegyülethez jutunk, mely vizes oldatban bázikus jellegű. Erős redukció hatására egy bázist kapunk. A vegyület ezen kívül Fe(III) ionokkal színreakciót ad. Az ismeretlen közönséges körülmények között brómmal egyáltalán nem reagál, viszont UV fény és $100\text{ }^{\circ}\text{C}$ feletti hőmérséklet hatására intenzív, háromlépéses reakciót tapasztalunk. Vaskatalizátor segítségével, igaz nagyon nehezen, de szintén reakcióra bírható brómmal.

a) *Add meg a vegyület összegképletét!*

b) *Add meg az összes lehetséges izomer képletét és nevét, amelyekre a feladatban megadott vizsgálatok mindegyike teljesül!*

c) *Írd fel a feladatban említett összes reakció egyenletét!*

$$K_{s1(\text{H}_2\text{CO}_3)} = 4,2 \cdot 10^{-7}; K_{s2(\text{H}_2\text{CO}_3)} = 4,8 \cdot 10^{-11}$$

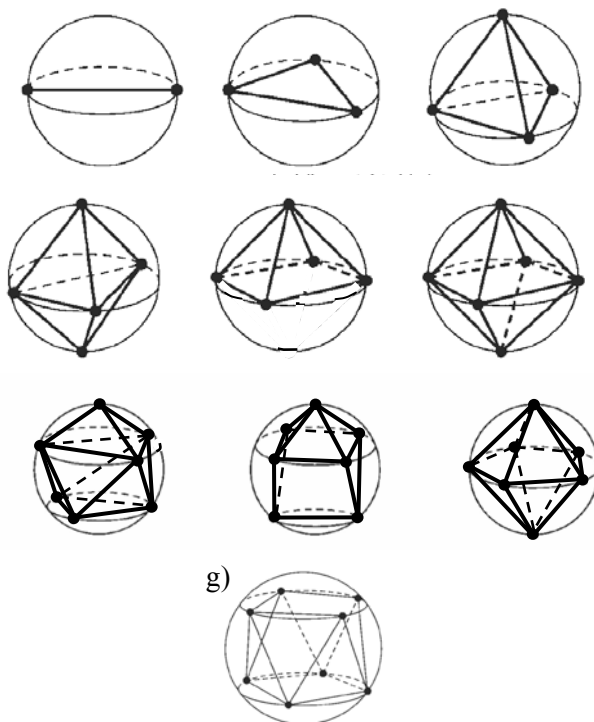
(Klencsár Balázs)

Vegyértékelektronpár-taszítási elmélet

A VSEPR (**V**alence **S**hell **E**lectron **P**air **R**epulsion) elmélet azon alapszik, hogy a molekula vegyértékhéján elhelyezkedő (kötő és nemkötő) elektronpárok taszítják egymást, egymástól a lehető legtávolabb igyekeznek elhelyezkedni. Ezen felismerés alapján a következőképpen becsülhetjük a molekulák alakját. A molekula központi atomját helyezzük el egy képzeletbeli gömb középpontjában, a ligandumokat és nemkötő elektronpárokat pedig a gömb felszínén, oly módon, hogy egymástól a lehető legtávolabb helyezkedjenek el (ez az ún. gömbfelületi modell). A gömbfelületi modell alapján az elektronpárok száma szerint a következő geometriák az optimálisak:

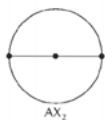
	elektronpárok száma	alakzat
(a)	2	lineáris
(b)	3	trigonális
(c)	4	tetraéder

(d1)	5	trigonális bipiramis
(d2)		négyzetes piramis
(e)	6	oktaéder
(f1)	7	egyik lapján „befedett” oktaéder
(f2)		egyik lapján „befedett” trigonális prizma
(f3)		pentagonális bipiramis
(g)	8	négyzetes antiprizma

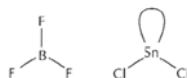
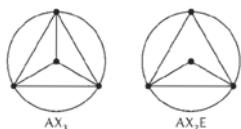

Ezek az alakzatok adják meg a molekulák alakját, azaz az elektrópárok elrendeződését. A következőkben a főbb szerkezeti típusokat tekintjük át, példákkal, de a teljesség igénye nélkül.

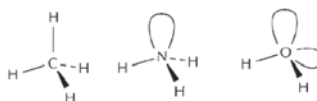
Vegyületek, ahol két elektrópár veszi körül a központi atomot (AX_2); lineáris szerkezetűek:

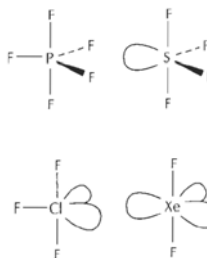
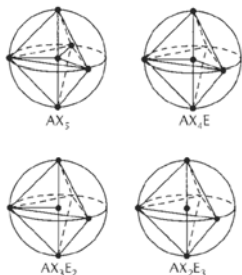
Vegyületek, ahol három elektronpár veszi körül a központi atomot (AX_3 ; AX_2E); trigonálisak, vagy V-alakúak:

Vegyületek, ahol négy elektronpár veszi körül a központi atomot (AX_4 ; AX_3E ; AX_2E_2); tetraéderek, trigonális piramisok vagy V-alakúak:

Vegyületek, ahol öt elektronpár veszi körül a központi atomot (AX_5 ; AX_4E ; AX_3E_2 ; AX_2E_3); trigonális bipiramisok, torzult tetraéderek, T-alakúak vagy lineárisak:

Vegyületek, ahol hat elektronpár veszi körül a központi atomot (AX_6 ; AX_5E ; AX_4E_2); oktaéderek, tetragonális piramisok vagy síknégyszetesk:

A kötésszögek pontosabb becsléséhez a következő hatásokat is figyelembe kell venni:

- A nemkötő elektronpárok térigénye nagyobb, mint a kötő pároké.
- A kötés térigénye csökken a ligandum elektonegativitásának növekedésével (illetve a központi atom elektronegativitásának csökkenésével).
- A kettős és hármas kötés kettő, illetve három elektronpárt tartalmaz, ezért térigénye nagyobb, mint az egyes kötésnek.

HO-32.

- a) Milyen a térszerkezete a következő molekuláknak (ionoknak)? Becsüld meg a VSEPR elmélet alapján a térszerkezetet, illetve a kötésszögek nagyságát! Rajzold fel a szerkezeteket! (Használd vastagított és szaggatott ékeket a térszerkezet érzékeltetéséhez és jelöld a nemkötő elektronpárokat is!)

IOF_5 ; IO_3^- ; XeO_2F_2 ; SOF_4 ; XeOF_4 ; XeO_3F_2 ; IBr_2^- ; XeF_3^+ ; SOF_2 ; SbF_4^-

A Lewis-bázisok elektronpár-donorok, míg a Lewis-savak elektronpár-akceptorok; egy Lewis-sav és egy Lewis-bázis egymással datív kovalens kötésű komplexet tud képezni. A savakról és bázisokról fontos információkat nyerhetünk komplexeik szerkezetének szisztematikus vizsgálatával.

- b) Mi a térszerkezete a BF_3 , az NH_3 és a $\text{N}(\text{CH}_3)_3$ molekuláknak?
 c) Mi a térszerkezete $\text{BF}_3 \cdot \text{NH}_3$, $\text{BF}_3 \cdot \text{N}(\text{CH}_3)_3$ és a $\text{BF}_3 \cdot \text{CO}$ komplexeknek?

Az ammóniás komplexben az FBF kötésszög 111° , a trimetilaminosban ugyanez a kötésszög 107° , míg a szén-monoxidosban 120° .

- d) Milyen következtetést vonhatunk le ezekből az adatokból a Lewis-bázisok donáló képességéről? Válaszod indokold!

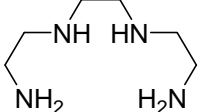
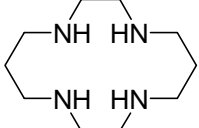
e) *Becsüld meg a XBX kötősszöget a BCl_3 , $BCl_3 \cdot NH_3$ és a $BCl_3 \cdot CO$ molekulákban! Rajzold fel térszerkezeteiket!*

Megjegyzés: A CH_3 -csoport térszerkezetével ne foglalkozunk külön; kezeljük úgy, mintha egy atomból álló ligandum lenne!

(Varga Szilárd)

HO-33. Az 1987-es kémiai Nobel-díjat Donald J. Cram, Jean-Marie Lehn és Charles J. Pedersen kapták a szupramolekuláris kémia területén elért eredményeikért. A szupramolekuláris kémiát 1978-ban Lehn a molekuláris szerveződések és az intermolekuláris kötések kémiájaként definiálta. A következő kérdések és a rájuk adott válaszok ehhez a témakörhöz juttatják közelebb az érdeklődőket.

a) A $Cu^{2+}(aq) + \text{ligandum}(aq) \rightarrow [Cu(\text{ligandum})]^{2+}(aq)$ reakciót vizsgálták $25^\circ C$ -on különböző a ligandumokkal. A következő adatokat kapták:

Ligandum	$\Delta_r H^\circ$ (kJ mol ⁻¹)	$\Delta_r S^\circ$ (J mol ⁻¹ K ⁻¹)
	-105	23,8
	-90,4	81,5
	-76,6	215

- *Számold ki az egyes komplexek stabilitási állandóit! Magyarázd a tapasztalt tendenciákat!*

Megj: $\lg K_{st}([Cu(NH_3)]^{2+}) = 4,27$; $\lg K_{st}([Cu(NH_3)_2]^{2+}) = 3,59$;

$\lg K_{st}([Cu(NH_3)_3]^{2+}) = 3,00$; $\lg K_{st}([Cu(NH_3)_4]^{2+}) = 2,19$

Az egyensúlyi állandó számításához a standard szabadentalpiaváltozás és az egyensúlyi állandó közötti összefüggést használhatjuk:

$$\Delta_r G^\circ = -RT \ln K$$

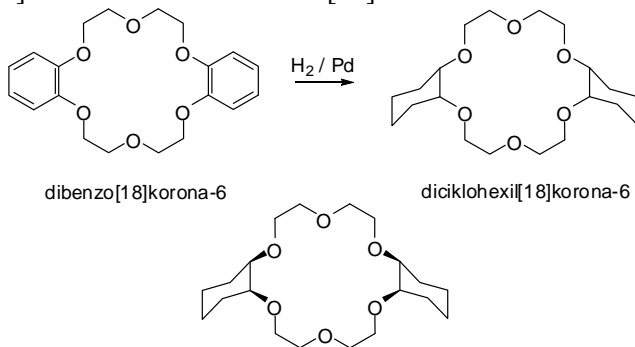
ahol $\Delta_r G^\circ$ a reakció standard szabadentalpiaváltozása [J mol^{-1}]; R az egyetemes gázállandó [$\text{J mol}^{-1} \text{K}^{-1}$]; T a hőmérséklet [K]; K az egyensúlyi állandó.

A szabadentalpiaváltozás az entrópiaváltozásból és az entalpiaváltozásból számítható:

$$\Delta G^\circ = \Delta H^\circ - T\Delta S^\circ$$

ahol ΔG° a szabadentalpiaváltozás [J mol^{-1}]; ΔH° az entalpiaváltozás [J mol^{-1}]; ΔS° az entrópiaváltozás [$\text{J mol}^{-1} \text{K}^{-1}$]; T a hőmérséklet [K].

b) A kation- és anionmegkötő tulajdonságú koronaéterek felfedezése Charles Pedersen nevéhez köthető. A következő eljárással állított elő dibenzo[18]korona-6-ból diciklohexil[18]korona-6-ot:

A

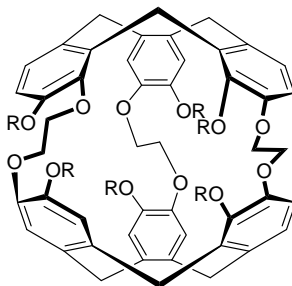
Az enantiomereket is beleértve öt izomer keletkezett a redukció során. Ezek közül a *cisz-szin-cisz*-diciklohexil[18]korona-6-ot (**A** izomer) mutatja a mellékelt ábra. A további izomereket *cisz-anti-cisz*, *transz-szin-transz*, *transz-anti-transz*, illetve *cisz-transz* jelzővel illelhetjük.

- *Rajzold fel a keletkezett izomereket! A fenti izomerelnevezéseket rendeld hozzá a szerkezetekhez!*
- *Konformációs mozgásokkal (kötések körüli elforgatásokkal) egymásba alakíthatók ezek az izomerek?*
- *Mely izomerek királisak?*

c) A mesterséges érzékelők fejlesztésének egyik érdekes és izgalmas területe a semleges molekulákat megkötő vegyületek előállítását és vizsgálata. Az egyik ilyen vegyületcsalád a kriptofánok családja, melyet Donald

Cram eredményei alapján fejlesztettek ki. Ezen vegyületcsalád első képviselője a kriptofán-A:

Kriptofán-A R=CH₃

A kriptofán-A metánmegkötési képességét vizsgálták különböző oldószer-ekben, standard körülmények között. A mérések során a következő adatokat kapták:

Oldószer	ρ (oldószer) [g cm ⁻³]	$K_{st}(\text{metán})$ [M ⁻¹]	$K_{st}(\text{oldószer})$ [M ⁻¹]
(CHCl ₂) ₂	1,60	130	0,00
CHCl ₃	1,48	?	10,0

A táblázatban $K_{st}(\text{metán})$ a metán kötődési állandója (komplexstabilitási állandó) a feltüntetett közegben, míg $K_{st}(\text{oldószer})$ a tiszta oldószer kriptofán-A-val képzett komplexének a stabilitási állandója.

- *Mennyi a metán kötődési állandója kloroformos közegben? (Feltételezzük, hogy minden körülmény megegyezik a két mérés során, csak az oldószer anyagi minősége különbözik.)*

(Varga Szilárd)